

У сучасних умовах росту ділової активності в Україні ринкове середовище стає дедалі динамічнішим. Однак розвиватися і успішно конкурувати зможуть лише ті підприємства, які зуміють реально впровадити у систему фінансового управління міжнародні стандарти управління грошовими потоками, як з позиції їх аналізу та оцінки, так і з позиції планування їх руху у перспективі, що сприятиме стабільному і ритмічному їх розвитку і досягнення стратегічних завдань функціонування на ринку.

Література

1. Бланк И.О. Фінансовий менеджмент. – К.: Ника-Центр, 2001.
 2. Брігхем Є. Основи фінансового менеджменту. – К.: "Молодь", 1997.
 3. Фінансовий менеджмент: Навч. посібник./ За ред. Г.Г. Кірейцева. – К.: ЦУЛ, 2002.
 4. Тарасенко Н.В. Економічний аналіз діяльності промислового підприємства. – Львів: ЛБІ НБУ, 2000.
-

УДК 330.34

Доц. А.В. Стасишин, канд. екон. наук – Львівський
НУ ім. Івана Франка

РОЛЬ ЕКОНОМІЧНИХ СУБ'ЄКТІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ РІВНОВАГИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Проаналізовано сучасний стан взаємодії основних економічних суб'єктів в економіці України. Особливу увагу приділено економічним функціям держави в царині стимулювання інноваційної політики.

Doc. A.V. Stasyshyn – Ivan Franko National University of Lviv

The role of economic agents in protection of macroeconomic equilibrium in transitional economy of Ukraine

The role and functions of economic agents are analyzed in transitional economy of Ukraine. Big attention in the article was destined of economic functions of government in the fields of innovation policy stimulating.

Історичне існування планової системи економіки призвело до парадоксального результату: виникнувши як замислена система найбільш раціонального використання всіх ресурсів, вона в результаті призвела до більш неефективного їх використання, ніж стара ринкова система. Але цей, з першого погляду, парадокс є закономірним явищем, як це показав Я. Корнаї [2, 3], оскільки він є наслідком вмонтованого в обмежену ресурсами систему механізму: кожний фактор виробництва, який застосовується за принципом максимізації використання ресурсів, призводить до появи і поглиблення дефіцитності ресурсів.

Радянська економіка ніколи не перебувала на межі її виробничих можливостей, а завжди була зміщена ліворуч від цієї межі. Однією з головних, а, напевно, найголовнішою причиною такого стану радянської економіки було неефективне макроекономічне регулювання, яке не могло забезпечити двох видів ефективності: розподільної і виробничої, досягнення яких відбувається за допомогою цінового механізму, порівняння суспільних витрат і суспільних вигод.

Україна сьогодні перебуває на переломному етапі: трансформується її економічна система загалом, і кожен із її суб'єктів зокрема.

Основними суб'єктами будь-якої товарної економіки є домогосподарства, фірми (ділові підприємства) та держава.

Як відомо, у ринковій економіці домогосподарства володіють основними економічними ресурсами: землею, працею, капіталом і підприємницьким хистом. Особливістю українських домогосподарств є те, що понад 70 % з них проживає за межею бідності, в той час як менше одного відсотка контролюють понад 90 % національного багатства. Відбулася "латиноамериканізація" українського суспільства. Невтішною є структура українських сімей. Приблизно 30 % – люди пенсійного віку, в той час як чисельність робочої сили скорочується за рахунок природних процесів, а також виїзду громадян працювати за кордон (їх, за різними оцінками, є від 3,5 до 7 мільйонів). Хоча існує і позитивний момент еміграції – кошти у вигляді приватних трансфертів надходять в Україну.

Нині ми можемо спостерігати тенденцію до зміни поведінки домогосподарств. Якщо упродовж 90-х-2001 років українські домогосподарства важко було назвати інвесторами національної економіки, то сьогодні цю тенденцію переломлено. За 8 місяців 2003 року збільшилися вклади домашніх господарств у банківській системі на 7,3 млрд. гривень, або майже на 38 % [5]. Проте, оскільки норма національних заощаджень в Україні є невисокою, то домогосподарства поки що не можна вважати серйозним джерелом інвестицій і важко говорити про пожвавлення цивілізованого інвестиційного процесу загалом.

Виникнення фірм в Україні попри трудомістку процедуру реєстрації стало важливим чинником прискорення соціально-економічного прогресу. І якщо у 90-х роках в основному реєструвалися такі правові форми діла як товариства з обмеженою відповідальністю, важливу роль відігравали підприємства державного сектора, то нинішньою особливістю української економіки є прихід транснаціональних корпорацій, має місце концентрація фактично у всіх галузях економіки (машинобудування, банківська справа, зв'язок, харчова та ін.). Характерними ознаками сьогодення є те, що експорт стає значно ефективнішим за імпорт. Для того, щоб Україна вирвалася із "заклятого кола бідності" середньорічні темпи економічного зростання повинні бути не меншими за 5,5 – 6,5 %. За 8 місяців ц.р. темпи економічного зростання становили 5,3 %. Зростання досягнуто в основному завдяки збільшенню обсягів виробництва у машинобудуванні (32,8 %), целюлозно-паперовій (22 %), деревообробній (23 %) та харчовій промисловості (21,3 %). Вирішальними факторами економічного зростання стали підвищення реальних доходів населення, збільшення споживчих видатків, заощаджень та інвестицій.

Відбулися якісні зрушення в сегменті малих підприємств, зокрема їх кількість зросла на 4 тисячі, збільшились підприємницькі доходи та грошові ресурси суб'єктів господарювання, покращилися умови кредитування підприємств. Частка довгострокових кредитів у загальному обсязі збільшилася з 28,2 до 40,4 %, рівень відсоткових ставок зменшився до 14,7 % [5].

Важливим суб'єктом економічного життя є держава. Як відомо, її основними функціями є створення правової бази економіки, запровадження антитимонопольного законодавства, регулювання побічних наслідків економічної діяльності, виробництво через державний сектор національної економіки товарів колективного споживання, регулювання зайнятості і тривалості робочого дня, застосування податків і монетарних інструментів тощо.

Хоча перехід від командної економіки до ринку передбачає істотне скорочення впливу держави на економічні процеси, її роль все ще вагома. Проте і цей економічний суб'єкт поступово змінює свої функції. На нашу думку, нині одним з найголовніших завдань української держави є відновлення довіри громадян до інституційної системи.

Одним з показників ефективності держави може слугувати рівень державних видатків на відповідні потреби, наприклад, соціальні. В Україні відбулося різке і хаотичне скорочення державних видатків відразу за всіма статтями при катастрофічному зниженні податкових надходжень. Наслідком цього процесу стала всеосяжна деградація всієї системи послуг держави – освіти, охорони здоров'я, правопорядку і перетворення державних інституцій в синонім неефективності.

Слабка система державної влади створює сприятливий ґрунт для корупції. Один із представників концепції соціального ринкового господарства Ф. Бьом називав державу, яка піддається тиску з боку зацікавлених організованих груп за рахунок інтересів інших груп, "слабкою". На його думку, коли держава стоїть над законом, завжди настає "дика феодалізація", в умовах якої "уряду стає практично неможливим керувати нейтрально". Результатом цього є "слабкий уряд, який у все вмішується..., який стане іграшкою в руках організованих груп інтересів, ручна держава з надзвичайно хорошими соціальними намірами" [1].

На думку переважної більшості економістів, головною причиною економічного дива в нових індустріальних країнах є активна економічна політика держави. Нині ж багато вчених гостро критикують керівників цих країн за те, що економічна криза кінця ХХ ст. пояснюється, перш за все, активним втручанням в економічне життя і надзвичайно тісними відносинами урядів ряду країн (наприклад, Південної Кореї) з великими корпораціями. Але, як справедливо зазначає Дж. Стігліц, суть наявних проблем у нових індустріальних країнах "у більшості полягає не в тому, що уряд робив занадто багато у всіх областях, а в тому, що він не допрацьовував у деяких з них". Так, в Таїланді проблема полягала не в тому, що уряд стимулював інвестиції у нерухомість, а в тому, що урядові органи не зуміли вчасно скерувати їх в інші сектори економіки. У Кореї помилкою було не те, уряд скеровував кредити не тим позичальникам, а те, що він "недостатньо адекватно оцінював фінансове регулювання і корпоративне управління" [4].

Якщо в Україні нині ми спостерігаємо процес переходу від командних методів управління до тих, які притаманні змішаній економіці, то для більшості розвинутих країн характерним є перехід до постіндустріального суспільства. При цьому держава відіграє все активнішу роль, зокрема до її кла-

сичних економічних функцій додаються нові. По-перше, ці функції пов'язані із забезпеченням прогресу високих технологій, формуванням, розвитком і підтримкою стійкості інформаційних систем. По-друге, держава більшою мірою, ніж це було раніше, може включатися у виробничу і інвестиційну діяльність. По-третє, держави повинні перебирати на себе все ширше коло функцій зі створення умов для вирішення глобальних проблем людства.

Отже, в сучасних умовах у розвинутих країнах держава фактично стає "акселератором", який забезпечує прискорений розвиток соціально-економічної системи і виступає гарантом стійкості її функціонування. При цьому "продукування" людського капіталу, високотехнологічної продукції, інформації може і повинно здійснюватися у тісній співпраці з іншими економічними суб'єктами: фірмами (малі і середні, корпорації), а також домогосподарствами, які все більше в інформаційній економіці перетворюються у так звані "електронні котеджі" та інтегруються через єдину інформаційну систему у процес створення національного продукту.

Для того, щоб українське суспільство прогресувало, конче необхідно, щоб держава всіма можливими способами підтримувала розвиток науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР). Розвинуті країни нині перебувають на перехідному етапі до постіндустріального суспільства значною мірою саме завдяки державній підтримці фундаментальних наукових досліджень.

Інноваційні процеси в Україні стануть спроможними ініціювати потужні імпульси розвитку ефективної, соціально-орієнтованої економіки за умови створення належного правового та інформаційного забезпечення. Тому особливу увагу слід звернути на інституційне забезпечення інноваційної політики. Зокрема, на вдосконалення чинної та розробку нової нормативно-правової бази забезпечення ефективного захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності; створення сучасної патентно-інформаційної бази та довідково-пошукового апарату до неї з використанням світових досягнень у патентній технології; поліпшення системи стандартизації та сертифікації, а також системи державної статистики НТП, наближення її до світових стандартів; створення регіональних та галузевих центрів трансферу високих технологій; сприяння міжнародному співробітництву в інноваційній сфері, її інформаційному та консалтинговому забезпеченню.

Особливою формою підтримки інноваційного підприємництва є державна допомога у створенні мережі організацій і баз, які здатні формувати сприятливе підприємницьке середовище з усім спектром виробничих, наукових, фінансово-кредитних послуг. Передусім, це інформаційні та консультаційні центри і науково-технічні бази, що поступово виникають в окремих регіонах. Зараз в промисловості є значна кількість незавантажених виробничих потужностей, є кадрові резерви, невикористані наукові розробки. Держава повинна сприяти створенню на їх базі центрів регіонального розвитку і розповсюдження інновацій за типом "технопарків" чи "інкубаторів". Діяльність державних інкубаторів може охоплювати: наукове консультування і попередню експертизу інноваційних проектів; фінансову підтримку наданням вен-

чурного капіталу, державних субсидій; поліресурсне забезпечення; формування підприємницького середовища діяльності та позитивного гудвілу.

Фінансове та адміністративно-правове сприяння інноваційній діяльності суб'єктів господарювання повинно стати одним з пріоритетних напрямів державної науково-технічної та економічної політики.

Проведення ефективної політики в галузі підтримки інновацій неможливе без правильного трактування і проведення двох основних видів макроекономічної політики: фіскальної і монетарної.

Як відомо, фіскальна політика передбачає застосування податків та урядових видатків. Сучасна вітчизняна податкова політика не має чітко вираженої спрямованості на стимулювання інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва. Згідно з законодавством України, прибуток, отриманий від реалізації інноваційного продукту, підлягає оподаткуванню в розмірі 50 % від діючої ставки. Але ускладнення, пов'язані з відсутністю чіткого тлумачення терміну "інноваційний продукт", і труднощі, пов'язані з реєстрацією його в Державному інноваційному фонді або в обласних інноваційних центрах та процедурою проходження експертиз інноваційного проекту роблять проблематичним одержання реальної пільги в оподаткуванні. У чинному на сьогоднішній день Законі України "Про оподаткування прибутку підприємств" не передбачені також і пільги за затратами на НДДКР. Хоча цим Законом і передбачається зменшення бази оподаткування шляхом включення у валові витрати платників витрат (крім тих, що підлягають амортизації), пов'язаних з науково-технічним забезпеченням господарської діяльності, на винахідництво і раціоналізацію господарських процесів, проведення дослідно-експериментальних і конструкторських робіт, виготовлення і дослідження моделей і зразків, пов'язаних з основною діяльністю платника податку, однак на даному етапі економічного розвитку необхідний ефективніший механізм стимулювання наукових розробок, вбудований у податкову систему. Зокрема, можна запропонувати за прикладом деяких розвинутих країн застосування податкового кредиту (зменшення суми нарахування податку на прибуток) в розмірі, наприклад, 50 % від приросту затрат за деякими напрямками НДДКР.

Слід зазначити, що в Україні деякий час використовувались податкові пільги для стимулювання НДДКР. До реформування системи прибуткового оподаткування підприємств 1997 року з метою розвитку технічної бази виробництва діяла пільга, яка передбачала зменшення податку на прибуток до 20 % за умови спрямовування грошових коштів на реконструкцію і модернізацію активної частини основних фондів у випадку повного використання на цю мету амортизаційних відрахувань і залишків засобів фонду розвитку виробництва та інших аналогічних фондів, утворених за рахунок прибутку минулих років. Фактично таку податкову знижку було передбачено ще в 1992 році Декретом Кабінету Міністрів України "Про податок на прибуток підприємств і організацій". Оподатковуваний прибуток зменшувався на суму в розмірі 50 % від затрат підприємств на проведення власними силами або науковими організаціями науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт. Останній зменшувався і на суму прибутку, що використано було на ре-

конструкцію і модернізацію активної частини виробничих фондів. Поряд з цим дана пільга не вирішила проблеми оновлення основних фондів, а була лише важливим етапом нагромадження основного капіталу.

На жаль, нове податкове законодавство в Україні ліквідувало ці стимули науково-технічної діяльності, що негативно відображається на процесах розвитку науки і техніки загалом.

Високі ставки податку на прибуток і ПДВ, акцизного збору також негативно впливають на інноваційну діяльність. Річ у тім, що головними об'єктами суворого оподаткування є ті фінансові показники, які сьогодні в бізнесі є одним із найголовніших джерел фінансування інновацій.

Нині одним із найголовніших завдань української держави є сприяння ефективній взаємодії домогосподарств і фірм задля досягнення найбільш раціональної структури національної економіки і безболісного переходу до індустріального суспільства загалом.

Література

1. Бем Ф. Свобода конкуренции и свобода картелей// В кн.: Концепция хозяйственного порядка. Учение ордолиберализма. – М., 1997. – С. 219.
2. Корнай, Янош. Шлях до вільної економіки. Відхід від соціалістичної системи: угорський приклад/ Пер. з англ. – К.: Наук. думка, 1991. – 140 с.
3. Корнай, Янош. Дефіцит./ Пер.с венгер. – М.: Наука, 1990. – 607 с.
4. Стиглиц Дж. Многообразные инструменты, шире цели: движение к поствашингтонскому консенсусу// Вопросы экономики. 1998, № 8. – С. 6.
5. Урядовий кур'єр//26 вересня 2003 року, № 180. – С. 4.

УДК 330.342:338.911:330.151

Доц. Я.В. Кульчицький, канд. екон. наук – УкрДІТУ

ЕКОЛОГІЧНИЙ ВЕКТОР ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Досліджується екологічна свідомість як чинник формування соціально-екологічних суспільних відносин. Автор простежує її генезис і формування нової екологічної парадигми економічної еволюції. Значна увага приділена становленню екоцентристської системи цінностей. Філософія екологічної альтернативи розглядається як пріоритетна домінанта трансформації сучасних еколого-економічних систем.

Ключові слова: екологічна свідомість, соціально-екологічні суспільні відносини, екологічна парадигма, економічна еволюція, філософія екологічної альтернативи, сучасні еколого-економічні системи.

Doc. Ya.V. Kul'chyts'kyi – USUFWT

Ecological transformation vector contemporary economic systems

In article investigates ecological consciousness as forming factor of socially-ecological social relations. Author traces her genesis and forming of new ecological paradigm of economic evolution. Considerable attention is spared to formation ecological of valuables system. Philosophy of ecological alternative considers as a priority-driven transformation dominant of contemporary ecological-economic systems.

Keywords: ecological consciousness, socially-ecological social relations, ecological paradigm, economic evolution, philosophy of ecological alternative, contemporary ecological-economic systems.